

FILE DIN CARTEA SCORȚENILOR ¹

ECATERINA I. MĂGIRESCU și
CEDRIC N. MĂGIRESCU

I

Satul Scorțeni este situat în depresiunea Tazlău și subdepresiunea Pîrîul Boului din Subcarpații Tazlăului, pe înălțimi cuprinse între 300 și 406 metri. Interfluviul Tazlău—Pîrîul Boului, compus din Șesul Cîmpului Valea Cîmpului, Dealul Cîmpului, Șesul Ochiului, Șesul Terpea, Dealurile Dragomiresei și Sârbi, oferă privirilor panorame naturale largi, pe distanțe de zeci de kilometri, asupra unei bune părți din Subcarpații Tazlăului și din lanțul carpatin, de la hotarul cu ținutul Neamțului și Codrii Blăgeștilor și de la munții Tarcăului, pînă la Nemira Mare, Culmea Berzunțului și Pietricica și spre valea Bistriței.

Toate satele comunei Pîrjol, de la Băsești la Hemeieni, Schitu—Frumoasa și Frumoasa, Tescanii și Româneștii comunei Berești-Tazlău, Ardeonii, cu Movila de la 435 de metri, de pe Dealul Ștefan cel Mare, drumul spre Sănduleni, podurile de peste Tazlău, Cetățuia, Grigoreni comunei Scorțeni apar în fața ochilor *drumetului ori scorțeneanului* aflat la 390 ori 406 metri înălțime.

Satul nu s-a numit dintotdeauna *Scorțeni*, ci a purtat alte nume, adesea ale moșiilor sale componente. Nici teritoriul lui nu este cel din prezent, ci era întins pe tot parcursul Pîrîului Boului, de la izvoare, lîngă moșia satului Blăgești — Bacău, pînă la vărsarea în Tazlăul-Mare.

Numele actual — *Scorțeni* — datează din secolul al XVII-lea, cînd e atestat într-un act din 1654, elaborat de domnitorul Gheorghe Ștefan, care întărește lui Ștefan Boul, mare vornic al Țării de Sus, „satul Iadomireștii, care acum să numescu Scorțeni, ce (es)te pe Tazlăul Mare, în Ținutul Bacăului“ ².

Urme de locuire din alte milenii

1. Teritoriul pe care se află satul Scorțeni a fost locuit din mileniul I înainte erei noastre, cum pare să demonstreze prezența *Movilei* de la 435 de metri, de pe Dealul Ștefan cel Mare, din dreptul satului Scorțeni, pe dreapta Tazlăului Mare. Despre această Movilă, cercetătorii Viorel

---

¹ Prescurtare a monografiei dactilografiate, *Cartea Scorțenilor*.

² D. Constantinescu, *Documente moldovenești din sec. XV—XVII*, nr. 21 (Anua-
rul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“, VII, Iași, 1970, p. 350-351).

Căpitanu — Bacău și dr. Vasile Ursachi — Roman au emis ipoteza că ar fi un mormânt uriaș, vechi de circa trei milenii³.

2. În vatra satului au fost descoperite vase, cioburi, oseminte și trei tezaure, dar s-a păstrat numai tezaurul de denari romani imperiali, descoperit de Ion Șoric (1874—1950), și ajuns, prin intermediul lui N. C. Munteanu și al familiei înrudite, C.C. Măgirescu, în posesia Muzeului Județean de Istorie — Bacău (25 de monede) și în custodia Liceului *Vasile Alecsandri* (6 monede) (donatoarea fiind eleva Măgirescu Liliana). Cu monede emise în vremea împăraților romani Vespasian, Domițian, Nerva-Traian, Hadrian, Antoninus Pius, Faustina senior, Marcus Aurelius și Commodus, Tezaurul a fost descris de cercetătorii Viorel Căpitanu și dr. Vasile Ursachi⁴.

Tezaurul demonstrează relațiile dintre dacii din Moldova și populația daco-romană ori romani.

Intemeierea satului (prima jumătate a secolului al XV-lea)

1. Toponimele *Dealul Cîmpului*, *Valea Cîmpului* și mai ales *Șesul Cîmpului*, leagă existența satului de *Cîmpul lui Dragoș*, care cuprindea, în deceniul al IV-lea al secolului al XV-lea, 25 de sate de pe teritoriul ținuturilor Bacău și Neamț⁵. Aceste toponime și un act din anul 6944 (1436), luna iunie, 24 zile, Suceava, atestînd pentru prima oară satul Blăgești — Bacău, sînt o *atestare posibilă* a satului Scorțeni, cu numele *Poiana lui Dragoș* dăruit de Iliaș și Ștefan lui *Petru Ungureanul*.

2. *Prima atestare documentară sigură* a satului Scorțeni, cu numele *Bădești*, estea actul elaborat în anul 6951 (1443), luna iunie, 8 zile, Suceava, de către Ștefan, fiu al lui Alexandru cel Bun, care face cunoscut că „această adevărată slugă a noastră, pan Iliaș Sanga, a slujit nou drept și credincios. De aceea, noi văzîndu-l cu dreaptă și credincioasă slujbă către noi, l-am miluit cu osebita noastră milă și i-am dat, în Țara noastră, în Moldova, satele anume Văsiești la Urmeniș, unde este casa lui, și la Tazlău Băsești și jumătate din Bădești și la Troțuș o poiană, anume Borila“⁶.

Spre acest act, care atestă pentru prima oară satul Băsești pe Tazlău, cu moșia vecină cu satul Scorțeni, ne conduce mărturia hotarnică din anul 1777, determinată de o încălcare a moșiei Băsești de către răzeșii din Dumirești, în punctul *Bădești*, situat mai sus de izvoarele Bahnei, „la deal de drum“⁷.

3. Mihai Costăchescu afirmă despre *Bădești* „Era cred și în veacul al XIV-lea“ și că „Își are numele de la *Bade*“⁸. De altfel, expresii ca

3 În vara anului 1986, cei doi cercetători au urcat la *Movilă*, împreună cu autorii.

4 *Carpica*, publicație a Muzeului de Istorie — Bacău, vol. VII. 1975.

5 Opinia lui Mihai Costăchescu, citată de *Damian P. Bogdan*, *Două acte de la Ștefan și Iliaș* (în *Analele Universității București, Seria Istorie*, vol. XV, 1966, Extract).

6 M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II — 1426—1456, 1932, p. 155-159.

7 Arhivele Statului — București, *Colecția dr. C. V. Dumitriu*.

8 Op. cit., note de la p. 159.

„după vechiul hotar“, „pe unde din veci au umblat“ vorbesc de la sine despre o vechime cu mult mai mare decât arată documentele păstrate.

Alte atestări din secolul al XV-lea și alte nume ale satului

1. Într-un document din anul 6978, luna iunie, 5 zile (1470), din vremea lui Ștefan cel Mare, se înregistrează un schimb de sate. *Sârbii*, de pe Tazlăul Mare, „în jos de Hemeiani, tot pe Tazlăul Mare“, este dat de mănăstirea Bistrița vistiernicului *Iurie*, în schimbul satului Hemeiani⁹. Este vorba, în acest document, de *Sârbii vechi*, nu de *Sârbii* denumiți astăzi *Florești*, sat care datează din 1864, de la înproprietărirea lui Cuza-Vodă. *Sârbii vechi* au făcut și fac corp comun cu *Scorțenii*, așa cum confirmă și un opis al Tribunalului Județean — Bacău¹⁰, unde citim rezumatul unui act care înregistrează *Hotarăle moșiei Scorțenii sau Sârbii a Epitropiei Sf. Mormint*¹¹. Același adevăr îl confirmă și un zapis din 1863¹², în care martorii vinzării de către moștenitori (presbitera Maria și fiii, în frunte cu Dumitrache Popa) a unui stîngen din „hotarul Budeștii și Fărțigani“, pentru plata datoriilor „preotului Ilie Barna, sint din „*Scorțenii de gios*“. Actul conține și stampila din 1840 a satului *Scorțeni*. Înseamnă că existau și *Scorțenii de sus*, adică partea cuprinsă între actuala S.M.A. — *Scorțeni* și izvoarele Pîrului Boului, la hotarul cu Blăgeștii.

2. Dintre actele care întăresc adevărul vechimii de 550 de ani a satului *Scorțeni* pe Tazlău, desprindem întii un uric din „velet 6985“ (1477) „septembrie 23, „tij de la Ștefan v(oi)e voda“, prin care se face „întăritură lui Pătru Bilco pe satul Bâlcării și Domireștii, ce sint pe Tazlăul cel Mare, ca să-i fie lui ocine cu tot venitul“¹³. Rezumatul grecesc al uricului reproduce două dintre toponime, *Bâlcării* și *Domireștii*, cu forma *Balcari* și *Idomirești*. I inițial de la numele din acest an al satului *Scorțeni*, *Idomirești*, este alăturarea cuvîntului slav *i* = și înaintea toponimului *Domirești*. Credem că din această alăturare au rezultat toponimele cu inițialele *i*, *e* și *ia* din documentele secolelor următoare. Mai precizăm că nu trebuie să confundăm aceste forme ale toponimului *Domirești* cu numele unui sat care a existat la vărsarea Tazlăului în Trotuș, (numele *Edumirești*, *Sadomirești* și *Sodomirești*, sinonime cu *Săcăloșești*), O asemenea confuzie s-a strecurat la Dorinel Ichim, în rîndurile închinat satului *Scorțeni* și monumentului de artă populară eclesiastică din lemn, *Merisor*, într-o lucrare de circulație restrînsă, ajunsă însă și în mîinile scorțenenilor¹³. Autorul afirmă că documentul din 22 martie 1656, elaborat de Gheorghe Ștefan voievod, ar stabili hotarele satului *Idomirești*, de-

9 Ioan Bogdan, *Documente de la Ștefan cel Mare*, 1913, L XXXVIII.

10 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul Tribunalul Județean — Bacău, pachetul 11.

11 Arhiva familiei Cedric N. (N.I.I.) Măgirescu — *Scorțeni*.

12 Biblioteca Centrală Universitară Mihai Eminescu din Iași, manuscrisul III, 99, Condică din 1795, rezumat grecesc, p. 1. al manuscrisului 628 din Arhivele Statului — București, Condica Asachi, f. 545, v.

13 Dorinel Ichim, *Monumente de arhitectură populară din județul Bacău — Bisericile de lemn*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1984. p. 195.

venit Scorțeni. În realitate, este vorba de satul de la vărsarea Tazlăului în Trotuș.

3. Uricul din 21 noiembrie 7007 (1499), elaborat de Ștefan cel Mare la Hirlău, întărește lui *Gavril Dinga* și rudelor sale și satul *Bodești* pe Tazlăul Mare, precum și „împărțeala pe care și-au făcut-o“. De asemenea, le întărește „jumătate din Poiana Boului“. Iată deci confirmarea întinderii satului pînă la hotarul Blăgeștilor, unde este și astăzi Poiana Boului, ca și a transformărilor suferite de toponimul *Bădești*, datorite asemănării dintre literele chirilice Ъ (= â) și о, luînd apoi și forma *Budești* (cu u), datorită asemănării literelor amintite cu litera chirilică ѱ (= u). Așadar, cei mai vechi strămoși ai scorțenilor au fost proprietarii satului ori a moșiilor sale, cu numele *Bădești*, *Bodești*, *Sârbi*, *Dumirești* (*Domirești*), *Idomirești*, *Poiana Boului*, ori chiar *Poiana lui Dragoș*, din secolul al XV-lea.

4. Mai adăugăm aici informația despre un document din același secol (al XV-lea), care atestă și satul *Măgirești* — Bacău, dar și numele de familie *Măgirescu*, răspîdit în satele din Subcarpații Tazlăului, inclusiv *Scorțenii*.

Este actul din 31 martie 1481, prin care Ștefan cel Mare confirmă lui „Toma, feciorul lui Magir și fraților lui, între alte „ocine“, „o tăietură pe pîrîul Iepii“. Un mare număr de acte de vânzare-cumpărare din secolele al XIX-lea și al XX-lea atestă că moșiile din *Scorțenii de sus*, adică *Poiana Boului*, erau proprietatea familiilor *Ion Măgirescu*, *Ion Ion Măgirescu*, *Neculai I. Măgirescu* și *Neculai N. Măgirescu*, *străstrăbunicii*, *străbunicii*, *bunicii* și *părinții* lui C. N. (N. I. I.) *Măgirescu*, în arhiva căruia se păstrează actele, care acte atestă și perpetuarea unor toponime importante, în frunte cu *Poiana Boului*, *Budești* și *Fărțigani*.

Secolele al XVI-lea și al XVII-lea au dat documente în care continuă să apară numele *Bodești*, *Poiana Boului*, *Iadumirești*, dar și *Edumirești*.

1. Un document din 22 martie 7068 (1560), emis de Alexandru Lăpușneanu, întărește vânzarea a o „jumătate di sat din Sadomirești“, „a patra și a șasea parte din Poiana Boului a lui Trișalea, feciorul Fătului“ și „a opta parte din satul Bodești a lui Toma Epuri cătră preutul Oancea și prioteasa lui, Petrea, aceste moșii de la ținutul Bacăului“¹⁴.

2. Se pare că *Sadomirești* este aici o formă scrisă (sau transcrisă) neatent în locul formei *Iadomirești*. Documentul atestă și pe *Bătrînul Fătu*, unul din cei opt *bătrîni*, stăpîni ai satului care, în secolul al XVII-lea „umbla pe opt bătrîni“, adică avea opt moșii sau unități de măsură pentru pămînt¹⁵. Ceilalți șapte bătrîni ale căror nume s-au păstrat pînă la jumătatea secolului al XX-lea, unele — pînă în vremea noastră și se vor păstra în continuare, sînt: *Bătrînul Lazăr*, *Bătrînul Verdeș*, *Bătrînul Terpea*, *Bătrînul (Pavăl) Moțai*, *Bătrînul Patrașcu*, *Bătrînul Ianuș* și *Bătrînul Gotcă*.

3. Toponimul *Gotcă* (*Gotca*, *Gotcii*, *Gotcăi*) se poate referi la dregătorul *Gotcă Fete*, pîrcălab de Roman din secolul al XV-lea. Despre

¹⁴ *Documente din istoria României, veacul al XVI-lea: Moldova, vol. II* (1557—1570), nr. 127.

¹⁵ *Vezi și Dorinel Ichim, op. cit., p. 195.*

acesta, parohul săchelâr Ioan Theodorescu din Scorțeni, în 1922, într-o micromonografie manuscrisă, răspuns la un chestionar trimis de Ministerul Cultelor¹⁶, afirma că stăpânea o moșie din Dumirești, dar nu cita documente. El este însă demn de crezare, căci citează și pe *Gavril Dinga*, tot fără a indica documentul în care apare. Mai citează pe *aprodul Fărțișan*, și acest nume fiind păstrat în actele de vânzare-cumpărare din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Nedeținând acte doveditoare privind toponimul *Gotcă*, prezentăm și presupunerea noastră că, pe locul situat în continuarea, spre nord, a dealului *Rediu*, de pe întinsul *Dealul Cîmpului*, se vor fi adăpostit, dacă a existat și o pădurice de brazi, naturali, ori cultivată de unii proprietari, cocoși de munte și mai ales *gotci* (găinușele lor).

4. În secolul al XVII-lea, satul apare cu numele *Iadumirești*, alături de numele *Poiana Boului*, iar din 1654 și cu numele actual, *Scorțeni*.

În 1632, la 28 august, în Iași, Alexandru Iliaș Voievod îi întărește lui *Dumitrașcu Solomon* „satul Fîntinelele, cu vad de moară pe Bistrița, cumpărat de la Gheorghită și frații lui, și părți din satele Năsoești, Iadumirești, Secătura, Albotești și Băsăști, toate în ținutul Bacăului”¹⁷. La 1 septembrie 1449 (1640) și 31 august 7150 (1641), Vasile Lupu Voievod întărește lui *Grigorcea din Bețești* cumpărăturile de pământ din *Edumirești* de la diferiți vânzători. Documentul are locuri lipsă, arse și pierdute.

Documentul 20 din colecția lui D. Constantinescu este zăpăditul din 7160 (1652), de vânzare a unei părți din satul Edumirești lui Gavril hatmanul (fratele domnitorului Vasile Lupu și ctitorul mănăstirii Agapia), în timpul lui Gheorghe Ștefan. Este un act care, în ciuda deteriorării, confirmă apartenența Poienii Boului la satul Scorțeni, deoarece precizează locurile: „din cîmpie și din pădure și din curător(i) de finaț și din (apă și) din vatra satului, și din Poiana Boului”.

5. *Din secolul al XVII-lea* este și actul care atestă pentru prima oară satul cu numele actual, *Scorțeni*. Este vorba de uricul din 22 februarie 1654, citat la începutul prezentei micromonografii.

Pe pagina 4 a documentului apare o *Copie a Idomireștilor și izvod de numărul bătrînilor vînduți*, care atestă circa 30 de familii de săteni vânzători din Scorțeni. Între ele, apare și „Toader diaconul”, „ficiorul lui Cristea ce au fost călugăr pe nume Mardarie”. Aceasta înseamnă că, așa cum desprindem și dintr-o carte recentă despre schiturile din țara noastră¹⁸, „ante 1655”, este fondat în Idomirești, de către domnitorul Gheorghe Ștefan (originar din Răcăciuni — Bacău), schitul *Poienile*, cu hramul Sf. Voievozi. Era firească fondarea lui, satul fiind dăruit mănăstirii Agapia de către *Radu Abăza* și *Nicolae Abăza*, sînovi [= fiii] Gavril Hatmanul”, cum precizează uricul din ianuarie 7166 (1658), din Succava. Cata-

16 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul *Parohia Scorțeni*, pachetul 4.

17 D. Constantinescu, *Documente moldovenești din sec. XV—XVII*, nr. 20 și 21 (în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, VII*, Iași, 1970, p. 344 și p. 350-351).

18 Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, București, 1982, p. 415.

grafiile din prima jumătate a secolului al XIX-lea înregistrează în Scorțeni, între trei și șase preoți, un diacon și între doi și patru dascăli, dovedă că nu exista doar o biserică a satului. În podul monumentului de arhitectură și pictură al lui Ion D. Traianescu — N. N. Tonitza și Constantin Bacalu există haine călugărești. Între ctitorii monumentului ecleziastic de artă populară din lemn, *Merisor*, se situează și ierodiaconul Toma, care va apare și în alte acte din secolul al XIX-lea. Unele icoane sînt de la vechiul schit, iar călugărul Isaia Runcan pleacă din Scorțeni doar în 1915.

6. Toponimul *Scorțeni*, denumind două localități din România (una în județul Prahova, alta în județul Bacău), are la bază substantivul comun *scoarță*, moștenit din limba latină (*scortea*). Sensul inițial și fundamental al termenului este acela întâlnit în dicționare „înveliș extern (gros și tare) al trunchiului și al crengilor unui copac sau al unei plante lemnoase, coajă”¹⁹. Sensurile secundare cuprind și pe cel de „perete de scinduri cu care se înlocuiesc loitrela carului cînd se transportă material granular”²⁰. Locuitorii satului situat pe interfluviul Tazlăul Mare — Pîrîul Boului au confecționat secole la rînd *scoarțe* din tei pentru căruțe, dar și pentru acoperișuri și pentru ieslele, treucile și ulucele necesare hranei animalelor. Denumirile unor locuri din nordul satului Scorțeni demonstrează existența teiului în păduri de tei: *Dealul Teiului*, *Pîrîul Teiului*, *Drumul Teiului*. Într-o anumită epocă din an, prin mai, spun bătrînii²¹, coaja groasă a teiului se desprinde ușor de pe trunchi și poate fi presată, prelucrată, întărită ori folosită așa cum este. Ortensia Racoviță²² explică astfel numele satului Scorțeni: „Numele vine după toate probabilitățile de acolo că înființarea a început în vechime cu niște bordeie pe care primii locuitori le-au acoperit cu scoarțe (coji de teiu) în loc de draniță”. Explicația Ortensiei Racoviță, exprimată prin cuvintele „în vechime”, nu este justificată de documente anterioare anului 1654, an în care numele *Scorțeni* apare pentru prima oară, iar vechimea satului este, cum am dovedit, de 550 de ani. În anul 1922, Ioan Theodorescu, referindu-se la toponimul *Scorțeni*, afirma, în micromonografia manuscrisă „Numele satului este dat de megieșii satului, fiindcă casele lor erau acoperite cu scoarță din teiu, cum și scoarțele căruțelor și ale ieslelor vitelor lor erau tot din scoarță luată de pe mulții tei seculari ce erau pe valea pîrăului Teiului; astăzi au dispărut cu totul acei falnici tei”²³.

Important este faptul că megieșii, și apoi oameni tot mai de departe cumpărau de la locuitorii satului Scorțeni *scoarțe* pentru cele mai diverse întrebuințări. Ei le-au dat locuitorilor numele de *Scorțeni*, adică *cei care făuresc scoarțe*, denumire care a devenit și numele satului. Noi numim

19 *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 748, coloana a II-a.

20 Ibidem.

21 De exemplu, *Iordache Lăzărescu* (79 de ani), custodele *Pietrei Bădeștilor* (1777).

22 *Dicționar geografic al Județului Bacău*, 1895.

23 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul *Parohia Scorțeni*, pachetul 4.

astăzi *scorțeneni* pe acești locuitori, iar adjectivul *scorțenean* a pătruns în denumirea unor zile deosebite pentru locuitori, cum sînt *Zilele școlii scorțene*²⁴.

SECOLUL AL XVIII-LEA (Satul Scorțeni în documente externe și într-o mărturie hotarnică autohtonă).

1. Cu numele *Scorțeni*, satul apare și în documentele străine din secolul al XVIII-lea. Mai întîi, într-o hartă topografică a Moldovei, alcătuită în 1775, în limba germană, sub direcția lui F. A. de Bawr, mareșal în armata rusă, numele este scris *Scorcen*²⁵.

2. În harta Moldovei în limba germană, lucrată de inginerul *Hora von Oztellovitz*, în anul 1788, satul *Scorțeni* apare la nr. 5690, cu numele ortografiat *Skorzeny*²⁶.

3. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772, 1773 și 1774*²⁷ înregistrează satul Scorțeni cu „34 — toată suma caselor — 28 — Scădere rufeturile, însă [= adică] 1 popă, 1 diacon, 1 ruțaș, 3 nevolnici și sărace, 22 panțări isprăvnicești“ care apar drept „birnici“. Între birnici, numele propriu *Zavati* apare de patru ori, iar numele *Cernat* tot de patru ori. Aceste nume se întîlnesc adesea și în vremea noastră. Prezența unui diacon (*Zaharia*), pe lîngă un popă (*Ursachi*) vorbește tot de existența a două biserici, ori atestă existența unui alt schit, pe dealul *Sârbi**, așa cum povestesc bătrînii satului, care știu de la bunicii lor.

4. *Mărturia hotarnică din 1777*, amintită mai sus, este foarte importantă, pentru că atestă și explică principalele denumiri pe care le-a avut satul Scorțeni, de la întemeierea lui, în prima jumătate a secolului al XV-lea și pînă în secolul al XVIII-lea: *Bădești*, *Dumirești*, *Poiana Boului* și *Scorțeni*, ca și toponimul *Pîriul Bahnii* și citează și patru nume de răzeși (între care nevolnicul *Toader cel Mare* e prezent și în recensămintele rusești din 1772, 1773 și 1774).

Iată cîteva fragmente din această mărturie hotarnică (de o întindere și precizie impresionantă) „(...) ca să merg la ținutul Bacăului la moșia Băsăști, ce este pe apa Tazlăului Mare, ca să aleg și să hotărîsc jumătate di sat din Băsăști, partea din gios, cum și asupra părții din giunătate di sat din Dumirești, care se chiamă acuma Scorțeni, ce este a mănăstirii Agapia, care se hotărîște cu moșia Băsăști din gios (...) și cu Poiana Boului, partea din sus (...). Și întîiu am mers la capul piscului din gura Solonțului și cu toți răzeșii, fiind față și vechilul de la Agapia și Toader cel Mare din Dumirești și Vasile Măraiu și Vasile a Mutii și Gavril Mărian, răzeși din Dumirești ce se cheamă acuma Scorțeni și li s-au cetit și carte de blestem întru auzul tuturor, de ce au trecut Dumireștii peste Pîriul Bah-

²⁴ Inițiate, din 1983, de conducerea comunei și a școlii satului.

²⁵ Academia R.S.R., Stampe, Secția V, nr. 2537/1775.

²⁶ Ibidem, planșa 72 (1788).

²⁷ Academia de Științe a R.S.R. Moldovenest. *Moldova în epoca feudalismului*, Editura Știința, Chișinău, 1975, vol. VII, Partea a II-a, p. 311.

* Să nu se uite că Sărbii au aparținut, pînă în 1470 și apoi și în alte secole, mănăstirii Bistrița; alte moșii scorțenele au aparținut mănăstirii Agapia.

nii (...). Și am mai cerceat și măsurînd și în hotarul Dumireștilor de iznoavă din piatra Bădeștilor în sus, și pînă în pîriul Bahnii, am găsit 67 funii și 28 pași. Și dintre acestea funii am scris în această carte (...) precum arată i ipisocul de la răposatul Vasile Vodă (Lupu) din leat 7144 (1636) de pe întăritura schitului Drăgușani, pe a opta parte din satul Dumirești și cu Poiana Boului, partea de sus, și am stîlpit-o din podul Pîriului Bahnii în gios, în hotarul Dumireștilor scriu iar, nu în hotarul Băsăștilor. Am pus și o piatră de hotar în malul Pîriului Bahnii, din deal de drum, care desparte hotarul Băsăști de Dumirești, care piatră de hotar la deal spre răsărit caută pîriul pînă la obcina Săcrieșului, alături cu hotarul Dumireștilor (...).“²⁸.

5. În anul 1799, meșterii populari care făuriseră renumitele scoarțe care au determinat numele satului, nume menținut pînă în prezent, au ridicat, pe tălpi groase de stejar (din copacii din apropiere), montate pe temelia din piatră de rîu, un monument de artă păstrat pînă astăzi cu numele *Merișor* (nume care se pare că derivă de la numele copacilor sălbatici din poiana unde a fost ridicat).

În exterior, monumentul impresionează prin temelia de un metru spre răsărit (fiind construit pe un teren în pantă al dealului Dumbrava), ca și prin briul ce imită funia, realizat în tăieturi de fierăstrău, la jumătatea înălțimii ferestrelor, de jur împrejurul său.

Intrarea se face printr-o ușă din două blăni de stejar. În interior, atrage prin sistemul geometric de boltire (trunchi de piramidă) la toate cele trei părți ale sale și mai ales la naos, unde birnele se termină îmbinate în forma unor dinți de fierăstrău. Iconostasul și icoanele sînt pictate de „Mihail Zugrav, la 20 februarie 1809“. O icoană pe pînză prezintă Judecata de apoi.

Un obiect valoros pentru construcția sa este pomelnicul diptic din lemn, cu trei părți din care două sînt uși ce închid pe a treia, în care sînt înscrise circa 150 de morți și 90 de vii — ctitori, cu prenumele lor, în frunte cu ierodiaconul Toma. Pomelnicul atestă că biserica *Merișor* este o ctitorie colectivă.

Acest monument a fost descris, în 1969, de Titu Elian și Ioana Cristache Panait (revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, nr. 7—9, p. 490) și, în 1984, de Dorinel Ichim (op. cit.) și este imortalizat într-o pînză de excepție a pictorului băcăuan Nicu Enea (1897—1960), din Valea Arinilor — Lucăcești, județul Bacău, care a mai pictat în Scorțeni și un portret al colegului său, învățătorul C. Zugrăvel, și două peisaje, cum atestă și o fotografie din 1931, în care pictorul apare într-o pădure scorțenească, cu șevaletul și cu trei prieteni scorțeneni (C. Zugrăvel, D. Mareș, învățători și C. Dimitrescu, inginer) *

28 Arhivele Statului — București, *Colecția dr. C. V. Dumitriu*.

* ARHIVA familiei Mareș, Scorțeni, Bacău.

SECOLUL AL XIX-LEA — PRIMA JUMĂTATE

1. Alături de monumentul *Merișor*, schitul Poienile își continuă existența și în secolul al XIX-lea, pînă în deceniul al VII-lea, cum atestă mitricele dintre 1853 și 1865²⁹, în care se întîlnesc numele (hramul) a două biserici și semnăturile parohilor *Ioan Cernat* și *Toma Săchelaru*.

2. Încă din secolul al XVIII-lea a apărut *ocolul*, condus de un *ocolaș*, iar în secolul al XIX-lea se stabilește, de către Regulamentul organic, un *privighetoriu*, ales de vorniceii satului, care, la rîndul lor, erau aleși de săteni. Sarcinile lui erau apărarea „împotriva tuturor răpirilor și a nedreptăților” Făcea anchete pentru moșii, acte de vânzare-cumpărare, certifica copii după documente. El nu-și avea o reședință stabilită³⁰.

Ocoalele au funcționat pînă în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza, deși denumirea se mai folosește încă mulți ani după aceea, ori își schimbă conținutul. În primele două decenii ale secolului al XIX-lea, în ținutul Bacău au existat patru ocoale Bistrița de Sus, Bistrița de Jos, Tazlău și Troțuș. Satul Scorțeni făcea parte din ocolul Tazlău.

3. *Condica Liuzilor*, din 1803, înregistrează în Scorțeni 74 de liuzi (oameni fără bir).

4. O „*Carte de la Divan pentru dispărțirea hotarului moșiei Budeștii și Fărțiganii rezeșesci de la ținutul Bacăului despre moșia Idumirești a monast. Agapia*” vorbește despre două grupe de moșii ale satului Scorțeni.

5. Catagrafia din 1820³¹ înregistrează satul Scorțeni cu 84 de birnici, 7 fără bir, 24 netrebnici, 5 feciori de ruțași, deci 132 de locuitori, care de fapt sînt capii de familie.

6. Este curios faptul că *Harta teatrului de război în Europa în anii 1828 și 1829*, întocmită la scara $\frac{1}{420.000}$ din mărimea reală... Gravată la *delepuș topografic militar*, 1835³² nu înregistrează satul cu numele *Scorțeni*. În schimb, la nr. 32, înregistrează partea sa de sus, cu numele *Poiana Boului*. Satul nu putea fi ignorat, din moment ce apar vecinii, *Grigorenii* și *Ripa Iepii*.

7. Între 1820 și 1838, ținutul Bacăului avea șase ocoale. Bistrița de Sus, Bistrița de Jos, Tazlăul de Sus, Tazlăul de Jos, Tazlăul Sărat și Troțuș. Satul Scorțeni făcea parte din ocolul Tazlăul de Sus (în 1832), ocolul Bistrița (1833) și Tazlăul de Jos (în 1836 și 1838).

8. O catagrafie din 1832, cuprinzînd numai ținutul Bacăului³³ înregistrează în satul Scorțeni 142 de birnici. Din aceștia, 1 mazil, 41 de ruțași, 6-rupte ale vistieriei, 2 oameni fără căpătâi, 1 jidov, șase preoți, 1

29 Arhivele Statului — Filiala Bacău, *Mitricile Bisericilor Sf. Voievozi și Sf. Neculai* — Scorțeni.

30 *Îndrumător în Arhivele Statului, Județul Bacău*, vol. XIII, 1980.

31 Arhivele Statului — Iași, nr. 10, 345 *de file, filele 81-82 și jumătate din 83*.

32 Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX — Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, Editura Științifică, 1957.

33 Arhivele Statului — Iași, Tr. 885, op. 1011, nr. 5, anul 1832, filele 33-38.

diacon, patru dascăli, 3 „priveligiați”, 1 scutit, 15 bătrâni, 28 de văduve. Numărul mare de preoți, diaconul și dascălii demonstrează existența a cel puțin două biserici, un schit și biserica satească (*Merișor*). Aceleași date, cu unele modificări, sînt înscrise în Catagrafia Moldovei din 1832. Satul *Scorțanii* apare la nr. 9 (filele 154-157), unde sînt înscrși numai 135 de birnici (față de 142), precizîndu-se că plătesc 3660 de lei, 31 de ruțași (față de 41), 5 — ruțele vistieriei, 11 oameni fără căpătâi (față de 2), 1 jidov orîndar, 6 preoți, 1 diacon, 4 dascăli, 3 „priveligiați”, 1 scutit, pentru strajă, 15 bătrâni și nevolnici, 24 de văduve. Între numele prezente, *Grozav* apare de cel puțin nouă ori (azi dispărut din sat), *Zavati* — de cel puțin șase ori, și *Cernat*, de cel puțin zece ori, ultimele două răs-pîndite și în prezent. Și Grigoreni apar cu modificări față de catagrafia separată a ținutului.

9. De la 1838, pînă în 1864, desființîndu-se ocolul Tazlăul Sărat, au existat cinci ocoale. Scorțenii fac parte din ocolul Tazlăul de Jos.

10. *Catagrafia locuitorilor din satul Scorțeni, ocolul Tazlăul de Jos*, din anul 1838, la filele 118-131³⁴, înregistrează la nr. 62, o situație amănunțită, în 38 de rubrici. Sînt 171 de locuitori capi de familie, dintre care 1 vel căpitan, un polcovnicel, 15 bătrâni trecuți, în vîrstă și nevolnici, 9 văduve, 3 mazili, 37 de ruțași, 5 — ruțele vistieriei, 11 oameni fără căpătîi, „14 feciori de priveligiați — mazili, ruțași, rupte ale vistieriei, preoți și diaconi căsătorii și neîntrați la nici o rînduială”, 2 sate și 2 proprietari, 84 de birnici.

Între văduve, Maria Preuteasa și Dochița Preuteasa amintesc de mai mult de un preot și mai mult de o biserică. Tot așa demonstrează și cei trei preoți în slujbă (Ioan Cernat, Alexandru Tăzlăuanu și Ilie Barna), un diacon în slujbă (Gregorii Cernat) și doi dascăli. Curios este faptul că e înscrisă însă doar o singură biserică, cu hramul Sf. Voievozi.

La ultima rubrică („Numele satelor și a proprietarilor”) se afirmă că „Satul Scorțeni este moșic răzășească, proprietatea mănăstirii Bistrița, numită Sărbii, stîlpită și hotărită”. Iată deci că Scorțenii de Jos sau Sărbii au devenit iar proprietatea mănăstirii Bistrița, cum fusese și pînă în 1470, cînd e atestat în documente, cu numele Sărbii, pentru prima oară.

11. La 17 mai 1841³⁵, nevolnicii (desigur, cei 15 din categoria din 1838) se plîng că birnicii i-au pus la munci care depășesc puterile lor, obligîndu-i să plătească 5 sorocoveți și 2 parale de fiecare. La 19 mai 1841³⁶, isprăvnicia ținutului Bacău poruncește lui Enacachi Chiriac, sulger, să cerceteze situația care a determinat această jalbă.

12. *Lucrarea Populația din Moldova în anul 1846* înregistrează 148 de capi de familie în Scorțeni, 46 în Sărbii, 80 în Pustiana și 79 în Grigoreni, între cele 163 de sate cu 17.320 de locuitori (capi de familie).

În secolul al XIX-lea, două din moșiile satului se numesc *Budești* și *Fărțigani* și au patru răzeși. Moșia *Sărbii* este a mănăstirii Bistrița, apoi,

34 Arhivele Statului — Iași, nr. 1217.

35 Arhivele Statului — Filiala Bacău, documente, nr. 1104.

36 Arhivele Statului — Filiala Bacău, documente, nr. 1105.

37 Th. Codrescu, *Uricariul*, 1899, p. 361.

din 1845, a Epitropiei Sf. Mormint. Numele de locuri perpetuează amintirea celor opt bătrâni din veacurile anterioare. O dovedesc, pe de o parte, hotarnicele, actele de vânzare-cumpărare, actele datale și judecățile, rezumate într-un opis al Tribunalului Județean Bacău³⁸. Toate sînt dintre anii 1832 și 1868 și cel puțin³⁹, depistate de noi, se referă la satul Scorțeni, sprijinind, prin toponimele atestate, adevărul vechimii de 550 de ani a satului. În ele apar des numele proprietarului Sandu Kirieac și numele Măgirescu și Gheorghe Arghire — preot.

Arhivele particulare posedă acte din secolul al XIX-lea care atestă folosirea neîntreruptă a toponimelor *Bodești* și *Budești*, *Fărțigani*, *Bătrînul* (*Pavăl*) *Moțai*, *Bătrînul Lazăr*, *Bătrînul Verdeș*, *Bătrînul Terpea*, *Poiana Boului*, *Sârbi*, *Scorțenii de gîos* și altele ca acestea. Sînt acte ale familiei Cedric N. Măgirescu — Scorțeni și ale familiilor D. Mareș și Neculai Stoica — Scorțeni. În frunte se situează actul de vânzare-cumpărare din 1826 scris de Ioan Cernat (din arhiva Măgirescu).

13. La fel de interesante sînt patru acte din Colecția Gh. Popa³⁹. Înainte de a le prezenta, mulțumim colectivului Arhivelor Statului — Filiala Bacău, și în primul rînd șefului său, dr. *Dumitru Zaharia* și arhivarului principal *Riglea Elenuța* (n. 1950, Săucești — Bacău).

Zapisul din 23 aprilie 1833 din această colecție, confirmă că „Anița, fata lui Ion Podolen, împreună cu soțul ei, Neculai Heisu, vînd cumnatului lor Gheorghe Han preot diacon moșia lor din hotarul Scorțeni ce se numește Fărțăghina și Budești din Bătrînul Verdeș și din bătrînul Lazăr și din Moțaiu, partea Aniței ce se va alege, afară de partea surorilor sale Alexandra și Catrina, cu 57 de lei 20 parale. Martori Ion Ciocoiu, Gheorghe Podoleanu, Vasile Podolen. Scrie Toader Ciocoiu“.

Din documentul scris la Leontinești în 24 aprilie 1841 aflăm despre chelarul Alexandru Tazlăuanu din Scorțeni. Zapisul din 20 februarie 1843, scris de Alisăiu Popovici din Scorțeni⁴⁰ și purtînd sigiliul din 1840 al satului Scorțeni, consemnînd un schimb de proprietăți, vorbește de săchelarul Alexandru și de Ilie Barna preot și menționează toponimele *Bătrînul Verdeș*, *Lazăr*, *Pavăl Moțaiu* și hotarul *Budești* și *Fărțăghina*, ca și pe martorul Ion Stanciu din Scorțeni.

Mai cităm raportul din 1843, prin care „Ion Balica, vătăjel de mazili în ocolul Tazlăul de Sus, înaintează isprăvniceii concluziile cercetării pricinii dintre Alexandru, preot săchelaru din Scorțeni, și Vasile Scorțanu, care a schimbat moșia cu Alexandru Hanu, din satul Dragova, ținutul Neamț“.

14 Un grup de file din 1857⁴⁰, prezentînd *Proprietățile din Principate*, înfățișează, la nr. 37, fila 12, satul Scorțeni cu 40 de birnici, 2 „disrobiți“ și avînd proprietar, cu 350 de fălci, pe spătarul Sandu Kirieac.

38 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul Tribunalul Județean Bacău, pachetul 11.

39 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Colecția Gh. Popa, I-62, I-99, I-100, I-107.

40 Arhivele Statului — Iași, Tr. 1785, op. II, 2035, filele 3-13, din 1857.

Anii 1859—1900

1. În epoca luptei pentru Unirea din 1859, a domniei lui Alexandru Ioan Cuza și în anii următori, de pînă la 1900, au loc schimbări și în viața scorțenilor, care n-au fost departe de luptătorii uniونيști din Tescani, pe care i-au privit cu simpatie. Ei au fost improprietăriți, au beneficiat de reformele administrative și culturale. E suficient să cităm că Scorțenii e *centru de comună*, *vornicul* devine *primar*, ia ființă, în 1894, *Judecătoria Rurală de Pace Scorțeni*, *școala* (1860), *biblioteca* (1897). De asemenea, scorțenii au luptat în 1877—1878, dînd jertfe, ca *Tudurache Ciubotaru* (a cărui memorie e păstrată în două colțuri ale eroilor din cele două monumente eclesiastice de artă), ori veterani, precum *Costachi I. Cernat*, decorat cu *Virtutea Militară*, cum apare și pe piatra funerară din cimitirul scorțenean (din 1886) unde poartă și căciula de curcan.

2. Între anii 1859 și 1900, în Scorțeni au funcționat șase primari *N. Avraam* (fost vornic prin 1853—1859), *Iordache Nistor*, *V. Aioanei* (*V. A. Ion*) (1867—1870), *Costache Vasiliu* (1871—1890), *N. C. Antohi* (1891—1896) și *Ștefan Lichi* (1897—1899).

Nu se păstrează actele primăriei din această perioadă. În schimb, după informările primarilor, au fost întocmite paginile consacrate Scorțenilor în trei lucrări publicate în 1889, 1895 și 1899—1902⁴¹.

În cartea lui S. P. Radianu, din 1889, Scorțenii apar în 1887, aparținînd Plășii Tazlău, fiind centru de comună, cu trei „cătune” Scorțeni. Grigorenii și Pustiana. Despre primele două, se afirmă că sînt „sate frumoase”, de răzeși, au case zidite cu gust, iar locuitorilor li se poate zice „abia boieri”. Satul Scorțeni avea 370 de case, cu 1514 locuitori, o școală, două biserici și șase cîrciumi. Grigorenii aveau 187 de case, cu 803 locuitori, o biserică și două cîrciumi, iar Pustiana, 173 de case, cu 711 locuitori, o biserică și două cîrciumi.

În comună exista o singură școală, în Scorțeni, cu 56 de băieți și 11 fete. În dicționarul Ortensiei Racoviță (1895), sînt explicate monografice toponimele *Budești* și *Fărțigani*, citînd pe Theodor Codrescu, cu *Uricariul* din care află de doi proprietari de moșii scorțene, *Ștefan Ion Coce* și sătrarul *Sandu Kirieac*. Consideră că *Budeasca* e „nume ce mai purta înainte satul Scorțeni”. *Poiana Boului* e „sătișor care face trup cu satul Scorțeni, din comuna cu același nume”. După ce prezintă *comuna* Scorțeni, Ortensia Racoviță se oprește la *satul* Scorțeni, arătînd că, în 1891, avea 190 de copii de școală (dar frecventau doar 32), 405 capi de familie și 1548 de suflete.

Marele dicționar geografic al României folosește, și în volumul al V-lea, dicționarul Ortensiei Racoviță, dar omite existența marilor proprietari (moștenitorii lui V. Tataru). De asemenea, indică greșit anul 1889.

41 S. P. Radianu, *Județul Bacău — Studiu agricol și economic*, lucrat din ordinul Ministerului de Agricultură, București, 1889; Ortensia Racoviță, *Dicționarul geografic al județului Bacău*, 1895 (p. 175, 353, 485-486); G. I. Lahovary, General C. I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, 5 volume, București, 1899—1902, V (p. 359-360).

drept an al înființării școlii din Grigoreni (intemeiată în 1888). Ambele dicționare înregistrează o judecatorie de pace, două „fabrici de petroliu“, două mori cu apă și una cu vaporii și două hanuri mari.

3. *Inceputurile școlii scorțene* se plasează în deceniul al VII-lea al secolului al XIX-lea. În iulie 1860, se hotărăște înființarea a 52 de școli rurale în Moldova. Prin această hotărâre, se înființează și în comuna Scorțeni o școală primară rurală. Locul înființării este cotuna Pustiana, unde funcționează între 1860 și 1865. Școala din Pustiana — Scorțeni este una dintre primele nouă școli publice primare din județul Bacău (4 — rurale: Bogdana, Nănești, Luncani, Pustiana și 5 — urbane: Bacău și Tg. Ocna; cea mai veche, 1839, Bacău, învățător — Constantin Platon). Învățător este Vasile Vasiliu, din 1860 pînă în 1865 și apoi pînă în 1880. Actul nr. 3 din 1 octombrie 1860, o scrisoare, adresată către „onorabilul subprefect Ocolul Tazlău de gios“, începe astfel, citind numărul ordinului de numire „Subscrisul fiind rînduit de către Ministeriul de Cult și al Instrucțiilor Publice cu ordonanța nr. 10.295 din 6 a lunii trecute, profesor la satul Pustiana (...)“⁴².

Cităm și rîndurile esențiale din cererea-memoriu din anul 1867, adresate de Vasile Vasiliu revizorului școlar: „În anul 1860 amu deschis școala în cotuna Pustiana cu Decretul Min. de Culte, iară la 1865 s-au mutat acea școală în această comună tot cu decretul aceluiași ministru, De la 1860, aproape opt ani, băncile aduse din Pustiana n-au fost reparate“⁴³. La Pustiana erau chemați să învețe copii din întreaga comună și din comunele și plășile învecinate, cum reiese din scrisorile 21, 22, 23 din 1861 și din septembrie 1860, cînd se cere subprefecturii să ordone comunelor megieșe să-și trimită copiii la școală⁴⁴.

Bogata corespondență a învățătorului relevă cîteva aspecte și piedici esențiale ale muncii sale. Salariul se trimitea după primirea de către minister a catalogului lunar. În decursul celor 5—6 ani de muncă la Pustiana și încă a cîteva din cei circa 15 ani de muncă în Scorțeni, învățătorul nu a primit la timp salariul, fiindcă intervenea neglijența intermediarilor (serviciile poștale și funcționarii din subprefectură, revizorat și minister). Catalogele trebuiau plătite anticipat de către învățător; la fel și manualele (care, ca și programele, ar fi foarte interesant să le prezentăm). Alte piedici privesc localul, impropriu, cu două odăi cu acoperiș vechi, nereparat, cu bănci în care elevii se așezau și scriau cu rîndul, cu colb pe jos, căci odăile nu erau podite. Moșia Pustiana aparținea mănăstirii Agapia și proprietarului Matei Hartulariu. Primarii de pînă în 1871 aruncă vina unul pe altul. Din 1863, „Depozitul central de cărți este la Dl. Costache Platon, profesorile primar din acest oraș“⁴⁵, iar distribuitorii primeau un rabat de 12 la sută.

42 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul Școala Scorțeni (21 de pachete), pachetul 1.

43 Ibidem.

44 Ibidem.

45 Ibidem, nr. 14.095/26 august 1863.

Problema centrală a școlii din Pustiana era aceea a frecvenței elevilor. Satul Pustiana este un sat de catolici care vorbesc jargonul ceangăiesc și limba română. Limba de predare, *limba română nu a fost niciodată problemă în discuția locuitorilor*, care apar în cataloage sau tabele cerute de minister cu denumirea de *unguri*, deși *ceangăii* nu sînt unguri.

Deși școala era legată de biserică, preotul catolic, *Filipe Corrinđonni*, nu dă ajutor real învățătorului. Pe el îl interesează doar religia catolică. Cum rezultă dintr-o adresă a învățătorului Vasiliu către minister⁴³, preotul catolic pretindea ca în școală rugăciunile să se citească ungurește „sub cuvînt că, dacă nu se va ceti, atunci copiii catolici nu frecventează mai mult școala”. Învățătorul, care obținuse și manuale gratuite pentru unii elevi, roagă să se trimită „dezlegare la aceasta”, dar nu se aprobă. Cînd e nevoie, preotul se oferă să predea la cl. I, dar cu condiția să i se permită să predea gratuit, la clasele a II-a și a III-a, limba italiană sau limba latină⁴⁷.

Încă din ianuarie 1861, Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice din Moldova constatare că „școlile satești nu prezintă toate și deapănarea rezultatele așteptate”⁴⁸.

Observînd că la Pustiana se întîmpinau multe greutăți, frecventînd școala cel mult 40 de elevi, în 1865, ministerul mută școala de la Pustiana, în Scorțeni, într-o clădire din lemn și vîlătuci ridicată de preotul Ștefan Borcea. Aici funcționa și primăria, într-o odaie. Cel mai tulburător document din arhive (din anul școlar 1868—1869) e o cerere-memoriu pe care, la 15 decembrie 1868, Vasile Vasiliu o înaintează Ministerului. Deși era „definitiv” și „inamovibil”, superiorii voiau să-l înlocuiască cu un învățător provizoriu. Vasiliu cere să fie numit „învățător de model categoria III”, să-l „încurajeze”, nu să-l lovească ca fulgerul lui Jupiter⁴⁹.

Păcat că nu se păstrează prea multe documente dintre anii 1869 și 1880, cînd primarul (Costache Vasiliu) ajută pe învățător, frecventînd, în luni dificile *, ca ianuarie și septembrie, pînă la 65 de elevi în unele zile.

Între anii 1881 și 1893, întîlnim în Scorțeni pe *al doilea învățător*, *Vasile Scorțianu*, care e sprijinit de primar și în timpul căruia frecventează școala circa 70 de elevi. În timpul său ia ființă, în 1888, școala din Grigoreni, avînd învățător (suplinitor) pe *Dimitrie Bogdan*.

Despre *al treilea învățător* scorțenean, *Theodor Demetrescu*, aflăm mai ales dintr-o condică de procese-verbale dintre anii 1894 și 1927⁴⁹. Inspectorii mărturisesc, în 1894, impresia „excelentă”, făcută de școală, ca „ispravă pedagogică”, și afirmă, în 1896, că „directorul și învățătorul face onoare corpului didactic din județ”, deși era „provizoriu”, școala era lipsită de material didactic și nu avea suficiente lemne de încălzit, frec-

46 Ibidem. nr. 6, 3 decembrie 1860.

47 Ibidem, nr. 17, 1862.

48 Ibidem, adresa nr. 258 către învățătorii școlilor existente.

* Părinții ori gerul îi opreau acasă.

49 Arhivele Statului — Filiala Bacău, Fondul Școala Scorțeni, pachetul 8.

ventind-o doar 43 de elevi, și că „are vocațiune și pasiune pentru cariera didactică”. La recensământul din 1899 sînt înregistrați 200 de copii.

4. În anul 1896, ia ființă *Casa Școalelor*. Prin lege, avea și datoria de a înființa biblioteci rurale. Rîvna lui Theodor Demetrescu determină înființarea, în 1897 (cu nouă decenii în urmă) a *primei biblioteci scortene* cu 344 de volume donate de Casa Școalelor. Este una din primele biblioteci rurale din județ (alături de cele din Ciumași, Cleja, Tamași și Ardeani).

LE LIVRE DE SCORTZENI

R é s u m é

L'étude ci — dessus n'est qu'un abrégement de la monographie d'un village Moldave du département de Bacău — Roumanie.

Ce village, surnommé Scortzeni, se trouve sur la rive gauche de la rivière le Grand Tazlău (Tazlăul Mare) et sa confluence avec le Ruisseau du Boeuf (Pîrîul Boului).

Antérieurement, dans des siècles, ce village a porté des dénominations comme sont *Bădești* et *Dumirești*, et, à partir de 1654 — *Scortzeni* (la date du premier document en ce sens).

Les auteurs, les époux Magiresco, professeurs, eux — mêmes habitants par origine et par alliance de ce village historique, ont cherché de milliers documents, nécessaires à démontrer l'ancienneté de plus de 550 ans, dans toutes les sources possibles, comme sont les musées, les archives de l'État ou les archives personnelles ou particulières, des monuments d'art, des bibliothèques, les vieux du village etc.

Le livre comprend 14 chapitres et résolve, tant qu'il est possible, toutes les domaines d'activité, à partir de l'antiquité jusqu'à nos jours (l'époque d'or Nicolas Ceaușesco).

On présente des documents archéologiques qui attestent les liaisons daco-romanes d'avant notre ère et la continuité des roumains sur ces endroits jusqu'à nos jours.

On présente aussi des documents officiels qui attestent la localité et ses toponymes à partir du voïvode Dragoș et continuant avec les fils d'Alexandre le Bon, Stephan et Iliăș, Etiénne de Grand (le XV-ème siècle), Alexandre Lăpușneanu, Basil (Vasile) Lupu et Georges Stephan (le XVI-ème et le XVII-ème siècle), Constantin Dimitrie Moruzi (le XVIII-ème siècles) etc.

L'ancienne toponymie se maintient jusqu'à nos jours. Citons *Bădești*, *Fărtigani*, *Lazar*, *Gotca*, *Motzei*, *Ianoș*, la *Clairière du Boeuf*, *Sîrbi* etc. etc.

On pose accent surtout sur les documents officiels et on met en évidence non seulement les faits historiques et sociales, mais aussi sur l'art populaire et sur les monuments d'art ecclésiastique. Il est question d'un monastère du dix-septième

siècle (avant 1655), de l'église *Merișor*, sculptée en bois de chêne, vieille de 1799, avec des coupoles géométriques, et de l'église construite par le grand architecte Ion D. Trajanescu (1875—1964) et l'illustre peintre N. N. Tonitza (1886—1940), entre 1909 et 1913.

Il s'agit aussi de 70 personnalités de ces endroits et de 25 personnalités qui ont passé parmi le village, ou sont veçu ici, comme sont *Pierre (Petru) Th. Missir* (1856—1929), le grand ami de I. L. Caragiale, le savant *Nicolas Iorga* (1871—1940), *Georges Enesco* (1881—1955), le peintre *Dan Hatmanu* (né 1926), le grand poète *Georges Bacovia* (1881—1957).

Ces pages (dans les autres parties qui suivront n'oublient pas les hommes qui sont morts en héros pour la Patrie, dans trois guerres (1877—1878 et les deux guerres mondiales), et aussi les vétérans et les invalides des ces guerres et les héros inconnus à partir des siècles.

On présente aussi l'école du village (fondée en 1860), la Justice de Paix (1894—1950), l'activité des maires, la coopération, l'activité des médecins et des agents sannitaires et surtout l'activité des habitants du village, qui ont fondé, en 1952, une association pour le travail en commun de la terre, puis, en 1961, une coopérative agricole de production. Leur niveau de vie devient, sans cesse, meilleur et heureux.

La revue présente la première partie de cet étude (des origines du village, jusqu'à 1900) et on continuera avec d'autres trois parties, dans les années suivantes.